

ПРЕЗИРАМ
ГРАФОМАНИТЕ

Златко Ангелов

+Контра
Пункти-
ЕрџО

Досега в „Контрапункти“:

Марсел Пруст, *Против Сент Бьов и други есета*, 2012

Иван Иванов, *Докосване*, 2013

Златко Ангелов, *Моята Америка*, 2015

Христо Стоев, *Евдемониш*, 2015

Якуб Юсеф ал-Атики, *Съдбата на кюрдския народ през XX век*, 2017

Владислав Христов, *Продължаваме напред*, 2017

Якуб Юсеф ал-Атики, *Сунитските елементи при зейдитската школа в Йемен*, 2017

Владимир Левчев, *Краят на една епоха или Мутренската култура и залезът на Запада*, 2017

Лъчезар Селяшки, *Словесни кръгозори*, 2019

Пенчо Пенчев, *Минало несвършено*, 2020

Под редакцията на Мартин Христов

© Златко Радославов Ангелов, автор, 2021

© Василена Стоянова Георгиева, художник, 2021

© Издателство „Ерго“,

по споразумение с „Книги и права“ ЕООД, 2021

ISBN 978-619-7392-87-6

ПРЕЗИРАМ
ГРАФОМАНИТЕ

Златко Ангелов

*Есета и интервюта
защо и как пишем книги*

Издателство „Ерго“
София, 2021

Посвещавам
на Юлиана Методиева за безрезервната подкрепа,
на Антония Апостолова за вдъхновението и
на Камелия Кучер за интелектуалната хармония

Съдържание

благодарности	6
за кого е тази книга	7
характер, глас и икономия на думи	8
любов, секс и демони	14
в режим на оцеляване	20
поетът, който скита по градските улици на света	27
непреодолимата амбиция да пишеш	34
когато влечението на антикваря се срещне с яснотата на поета	47
„обществото е машина за убийство на любовта“	60
посткомунизмът в голямото изкуство	68
смелостта да тръгнеш по неизследвана пътека	73
новата женска литература	82
послепис за едно литературно приятелство	91
отговорността да бъдеш уникална	102
роман за бащината любов	111
изповедно интервю	122
талант и посредственост	149
последни думи – за професионализма	161

благодарности

Есетата, поместени в тази книга, се публикуват със съгласието на сайта за човешки права „Маргиналия“. Есето „Никога не гледай встрани“ се публикува със съгласието на сайта „Либерален преглед“. „Литературни разговори с Антония Апостолова“ предостави правата за публикуване на двете интервюта за писането и за романа „Хотелът на спомените“. Изповедното интервю, взето от Валя Мизийска, е поместено в bgstoryteller.co.

Благодаря на всички, които четеха, критикуваха, отхвърлиха или приеха текстовете в тази книга. Всички те ме вдъхновяваха да чета, мисля и пиша все по-добре, въпреки неизбежното усещане, че няма текст, който да не може да се подобри. На Юлияна Методиева дължа най-много. На Ками и Тони – прозренията и любовта, към които ме предизвикаха и продължават да ми дават. На издателя си – поетия риск и чудесно изработеното книжно тяло. На читателите – доверието.

Никой автор не е по-голям от времето, което изобразява в книгите си.

за кого е тази книга

Всепризната истина е, че когато пишеш за някого или нещо, несъзнателно разкриваш себе си. Или издаваш себе си, ако иначе си се крил. А когато пишеш за себе си, съзнателно се доверяваш или изповядваш на някого, комуто вярваш.

Тази книга е много лична. Тя е за моите приятели писателки и писатели. На тях се изповядвам и очаквам да ми се доверят. С всички, чиито имена и книги са споменати тук, сме приятели. Защо съм избрал точно тях? Първо, защото с нещо са ме предизвикали да им се възхитя. И второ, защото литературата, която са създали, има стойност по-висока от злободневната или от тяхната лична оценка.

Тази книга е продължение на литературните есета, поместени в сборника „Литература на края на света“ (*Лексикон*, С., 2017). Оттогава минаха три години, излязоха нови книги, сдобих се с нови приятелства. „Крайт на света“ обаче остана там, където беше. В провинцията, която се самовеличае. В локалното, което се самоотрича. В местното, което се самоизяжда. В посредственото, което се самонаграждава. В мъжкарското, което се самонадува. И все пак...

Езикът, който ни обединява, не емигрира. Чрез неговите носители светът протяга ръка, строи мост за връзка. За спасение. В езика сме *заедно* – помежду си и със света. Когато спонтанно съставих съдържанието на тази книга, осъзнах с изненада, че в него без предварителен замисъл съм заложил идеята за връзката на българската проза със света. Чрез авторите, всички без един живели по света. Някои от тях – вече приети в света. Други – *учили* се от света.

В това има голяма *надежда*. Светът първо да ни посети и едва след това ние да тръгнем към него. За да ни приеме като равни. Да не може да продължи, без да ни превежда. Мястото ни засега е празно. Тези, за които ще прочетете тук, са призвани да го запълнят.

Златко Ангелов
Планас дел Рей, Каталуня – 2021

характер, глас и икономия на думи

Сайтът „Литературни разговори с Антония Апостолова“ има постоянна рубрика „За писането“. Там чудесната Антония, която доскоро живееше в Хаарлем, край Амстердам, задава на писатели пет въпроса, отговорите на които, според нея, дават представа за отношението им към писателския занаят. Имах привилегията да бъда поканен да отговоря през януари 2020. Използвам анкетата като увод към есетата, събрани в тази книга.

Днес като че ли всеки може и си „позволява“ да пише. Свива ли се разликата между това да си увлекателен в социалните мрежи, да издадеш бестселър или да напишеш висококачествена проза/поезия?

Презирам графоманите. Не ме интересува кой иска да се учи да пише и да пробва дали пазарът ще го глътне или издигне на бестселърско ниво. Аз самият започнах да пиша на 63. Чаках си възрастта, опитът, гласът да ми дойдат, без да се срамувам, че ще изложя приятелите си, които имат вкус и ценят високата литература. Без страх, че ще омърся литературата с още някоя посредствена книга.

Особено е смешно, че в България се навъдиха толкова много „писатели“ при толкова дребен пазар. Дребен не само в количествено отношение. Има неща, към които не искам да проявявам толерантност, въпреки че западният свят ме научи да бъда търпелив и внимателен към всяка човешка дейност и проява, към всяко социално движение и особено към хората, които се намират в неравно положение поради пол, цвят на кожата, сексуална ориентация, здраве или етнически произход. Не презирам бестселърите или жанровата литература. Това е важно разграничение. Мнозина мислят, че щом не пишат класика, всичко върви. Работата е там, че и в жанровата литература има перфектни автори и 95% боклук. Границата между фейсбукарски словоизлияния, бестселър тип литература и качествена проза или поезия се раз-

мива, но за това не са виновни пишешите, а четящите. Защото правилото е, че когато има кой да те чете, дори и ако пишеш като Венета Райкова, няма защо да се стараяш да пишеш по-добре. Но това е дилема само ако въобще знаеш какво означава да пишеш по-добре.

Писането не е изолирана дейност на пишещия, макар да изглежда така. Помисли за цензурата в условията на диктатура. В нормални условия обаче, за да се стигне до книга и особено такава, която хората четат – а това е целта на всеки автор, нали?, – са необходими три съставки: автор, издател и читател. Във Фейсбук всички сме едновременно автори и читатели и няма издател. Там всичко върви и възмущението е за сметка на възмутения. Графоманът, решил да печели пари от авторство, трябва да намери издател, който става съучастник в производството на лошокачествен продукт. Някой да търси отговорност от издателите? Качеството на книгата, когато е на пазара, се възприема само и единствено като отговорност на автора ѝ.

Но тук идват като съучастници читателите. Когато имаме преобладаващ брой слабограмотни читатели или читатели, които не са възпитали у себе си литературен вкус, книгите-сапунки заемат топ позиции в списъка на книжарите като най-продавани. С казаното дотук не омаловажавам решаващата роля, която играе пишещият графоман. Само казвам, че автор може да се нарече само онзи, който разбира своята отговорност за създаване на висока литература, и в тясно сътрудничество с издателя поднася на читателите с литературен вкус книги, които описват по оригинален начин човешкото състояние и неговото превъплъщение в националния характер.

Кое е онова, което прави писателския глас специфичен и незабавно разпознаваем?

Едва ли е едно нещо, но според мен главното е стилът. На Дьо Бюфон приписват прочутата фраза, че „стилът е самият човек“. Какво е стил, разбира се, е трудно да се дефинира кратко. Но според мен, за да има стил един автор, той трябва

ва да употребява думите по уникален начин. И най-дълбоко погледнато, писателският глас изразява характера на писателя. Графоманите са хора без характер. Така че уравнението може би е разпознаваем глас = талант + стил + характер.

Възможно ли е да открием обща тенденция сред пишешите ни съвременници – или специфични предизвикателства, които да стоят пред тях днес?

Общата тенденция е графоманията и служенето на посредствения читателски интерес – и това е не само в България. Но в другите държави на запад от България продължават да съществуват т. нар. high-brow (висока) литература и сериозна литературна критика, които се ползват с авторитет сред културните читатели, докато у нас нещата са хаотични, неясни и без авторитет, който да въведе известна йерархия в литературните ценности.

Тенденция са мачистките илюзии, че Мъжът ще спаси България от меките либерали, които я водят към провал и безвремие; историческите измишльотини, представени като истина, която ще възвеличи загубилия посока българин; както и лицемерното хвалене на колеги, за да си върнат хвалбите към теб.

Тенденция е липсата на национални стандарти за литература, които да покажат защо българската литература, която има изключително талантиливи представители на световно ниво, не се радва на интереса на света, към който уж принадлежим (или се стремим да принадлежим).

Що се отнася до предизвикателствата, те са повече от ясни. Време е да намерим националния глас, националното самочувствие, големите теми, пречупени през националната призма, а също и националните герои на съвремието. Има ли ги изобщо? И с това да сложим край на дребнотемиято и фалшивите залъгалки.

Как „не бива“ – или поне не е добре – да се пише?

Разточително. Блудкаво. С изкуствен патос и поетични отклонения, които нямат връзка с историята. Хиляди примери могат да се дадат в това отношение. Дори и добрият, роден

писател, ако няма добър редактор, може да пусне текстове, които са отегчителни, прекалено затрупани с подробности или разсъждения. Всеки иска да си каже всичко, което му се струва интересно, това е човешко. Дисциплина се усвоява с писане и четене. Трябва време. Но добрият писател личи веднага по това, че сюжетът му е солиден. Оттук – не трябва да се пише без ясен предварителен план за структурата на текста.

За мен икономията на думите е най-голямото качество на добрия писател. Така се създават най-силните текстове. Добрият писател не служи на феновете си, които с хвалбите си често му създават впечатление, че е велик. Добрият писател следва своя инстинкт, своето несъкрушимо чувство за истинна и своя неповторим глас.

Има ли „задължителни“ книги, които един пишещ човек трябва да е прочел и кои са те лично за теб?

В отговора на този въпрос трябва първо да бъдат споменати българските книги, защото как можеш да се наречеш български писател, ако не си прочел националните класици, от които си се научил не толкова на писане, колкото на това каква е твоята идентичност. За мен това са задължително задължителните книги. Много рядко съм чувал български писатели да говорят с благоговение за българските автори, от които са се учили. За мен такива са Иван Вазов, Захарий Стоянов, Алеко Константинов, Елин Пелин, Йордан Йовков, Димитър Димов, Емилиян Станев, Ивайло Петров, Владимир Зарев. (За Йордан Радичков имам колебания.) Всичките им книги съм прочел. Нищо ново тук, нали? Естествено, не помня сюжетите им в подробности, но следата, която са оставили у мен, е неизличима. И неизлечима.

Иначе задължителните книги са толкова много, че ничий живот не стига да бъдат прочетени. Когато растях, гигантските книги бяха ясни: „Война и мир“, „Ана Каренина“, „Идиот“, „Братя Карамазови“. Питам се дали днес юношите са също така омаяни от четенето им, както бях аз навремето. И дали въобще са в списъка им (ако имат списък)?

Заради повторното четене на тези книги сигурно съм пропуснал Тургенев, Гогол и други руски великани на словото. Четях от тази „друга“ група само задължителните в училище. Но понеже бях във френска гимназия, Дюма, Юго, Балзак, Мориак, Селин, Пруст и Камю нямаше как да не прочета. Всеки от тях е свят, с който можеш да удовлетвориш културната си диета.

Откъм Америка ни позволяваха да четем Фокнър, Стайнбек, Фицджералд, Хемингуей, Селинджър, но не и Керуак. Той дойде по-късно. Сам посегнах към Томас Ман и изчетох буквално всичко от него. Най-впечатляващата му книга е „Йосиф и неговите братя“. Английската класика също: Дикенс, Киплинг, Роалд Дал, Съмърсет Моъм... Не може да бъде пропусната и Латинска Америка – с Маркес, Льоса и Хулио Кортасар начело. Моят приятел, професор Сабоурин, ще ме презре, ако не спомена Роберто Боланьо, но за мен той е все още съвременник, т. е. не е задължителен. Не може да се мине и без „Дон Кихот“ на Сервантес.

Питам се, масовката от графомани, за която стана дума в отговора на първия въпрос, дали изобщо е чувала имената на тези свръхавтори! Но като знам колко много добри автори са писали след тях, изпитвам почти срам от споменаването на толкова стари, толкова класически, толкова забравени писатели. Сякаш с този старомоден набор от имена си навличам презрението на тълпата, която отдавна се е отдала само на забавление и на автори, които задоволяват порнографските ѝ нужди. Също ме е срам, че не съм успял да прочета още толкова напълно заслужили писатели от 20 век и от страни извън Европа и Русия.

Колкото и да съм се старал през годините, не съм успял, струва ми се, да обясня на своите събеседници, а и на културната публика, че класическите автори се четат не само за начетеност или за изграждане на литературен вкус. Те са задължителни, за да опознаеш големите народи и да разбереш историята на света. Задължителни са като учебници по морал и емоционална култура. Обаче когато усещаш при-

звание да пишеш, си избираш някой автор, който често е далеч от тези мастити класици. Избираш го, защото го усещаш най-близък до душата ти и просто си сигурен, че ще ти помогне да развиеш своя глас, а това значи, че изпитваш афинитет към неговия стил на писане. За мен такива автори са двама: Алис Мънро и Марсел Пруст. Преди десетина години към тях прибавих Уилям Бойд.